

№ 43 (444)
Лістапад 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Гонар і слава: гісторык і архівіст**
П. Жуковіч – *стар. 2 і 5*

☞ **Гісторыя прамысловасці: самая**
старая фабрыка Беларусі – *стар. 3*

☞ **Юбілей класіка: выстаўка кніг**
Якуба Коласа – *стар. 4*

На тым тыдні...

✓ **10 лістапада** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбыўся «**Дзень актыўнасці**» са стрыт-групай «Сігнал» да праекта «Стрыт-арт утопія», пры генеральнай падтрымцы кампаніі «VELCOM».

Музей прадставіў праект «Музейны лабірынт», а таксама паказаў атмасферу вулічнага мастацтва. Наведнікі змаглі не толькі даведацца, што такое стрыт-арт з іх рознымі тэхнікамі (стэнсілы, постары, графіці, інсталяцыі), але і ўбачылі найбольш вядомых беларускіх вулічных мастакоў, самі адчулі сябе вулічнымі творцамі, слухаючы майстар-класы і размаляваўшы розныя канструкцыі.

✓ **13 лістапада** ў мінскім клубе «Салтайм» адбыўся чарговы канцэрт у межах праекта «**Штомесяц 13-га па-беларуску**», на якім выступілі Вольга Акуліч і гурт «Верасень». Выступ складаўся з акустычных кампазіцыяў і праграмы ў электрычнасці (у тым ліку з дыску «Другі»). *Падрабязней чытайце на стар. 3.*

✓ **14 лістапада** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылася сустрэча, прымеркаваная да **100-годдзя з дня нараджэння Юльяна Пшыркова** беларускага літаратуразнаўца, крытыка, заслужанага дзеяча навук Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі.

Юльян Сяргеевіч – даследчык творчасці народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Навуковец стаў першым сярод крытыкаў, хто належным чынам ацаніў паэму «Новая зямля», аўтарам першай у беларускім коласазнаўстве грунтоўнай маннаграфіі «Якуб Колас. Жыццё і творчасць». Да стогадовага юбілею Якуба Коласа Ю. Пшыркоў падрыхтаваў капітальную працу «Летапісец свайго народа: Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа», якая выйшла пасля смерці літаратуразнаўцы. Ягоны ўнёсак у даследаванне творчага шляху песняра – неацэнны. Да сустрэчы была падрыхтаваная адмысловая выстаўка, на якой прадстаўлены рэдкія экспанаты – сведкі плённага супрацоўніцтва Якуба Коласа і Ю. Пшыркова.

✓ **14 лістапада** ў мастацкай галерэі «Палац мастацтваў» пачала працаваць персанальная выстаўка «**Пуць**» вядомага беларускага мастака Анатоля Кузняцова, прымеркаваная да 65-годдзя мастака і 35-годдзя яго творчай дзейнасці. Наведаць выстаўку можна да 2 снежня.

✓ **17 лістапада** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь у рамках культурнай акцыі «Музейныя лабірынты» рэалізавалі праграму «**Подых рыцарскай героікі мінулага**». *Падрабязней пра мерапрыемствы чытайце ў наступным нумары.*

Свята кнігі пад адкрытым небам прайшло ў Бярэзінскім раёне

Падрабязней – на стар. 6

Крыж на Уладыках

На пачатку лістапада сябры вiлейскай суполкі Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры ўсталявалі новы крыж на брацкай магіле паўстанцаў 1863 г. каля вёскі Уладыкі.

Стары крыж, які ставілі калісьці на пачатку 1990-х гг. скаўты з Маладзечна і вучні Спецацкай школы, ужо спарухнеў, і таму было вырашана ўсталяваць новы крыж-помнік у гонар герояў-змагароў. Пасля ўсталявання крыж быў асвечаны пробаш-

чам Альковіцкага касцёла ксяндзом Анатолем. Таксама было зладжанае набажэнства ў гонар загінулых паўстанцаў.

Акцыя праходзіла з нагоды падрыхтоўкі да святкавання 150-годдзя паўстання 1863 г. Бацькаўшчына помніць пра вас, героі-змагары!

Даведка. *Магіла паўстанцаў 1863 г. За 0,5 км на поўдзень ад вёскі Уладыкі, у лесе. Пахавана больш за 100 паўстанцаў атрада В.І. Козела, якія загінулі ў баі з царскімі войскамі 16(28).05.1863 г.*

У атрадзе, які сфарміраваў В.І. Козел (Козел-Паклеўскі) у Вiлейскім павеце, было больш за 200 чалавек. У маі 1863 г. ён знаходзіўся ў Стайкаабдоўскай пушчы недалёка ад в. Уладыкі. Супраць атрада былі кінутыя 5 ротай царскіх войскаў. Паўстанцы ноччу 15(27) мая пераправіліся на левы бераг р. Іліі і размяціліся ў лесе каля Уладыкаў. Царскія войскі зайшлі ў тыл атрада. Паўстанцы ўпарта супраціўляліся, але былі акружаныя і прыціснутыя да ракі.

Каля 3 гадзінаў працягваліся жорсткі бой. Слаба ўзброеныя паўстанцы біліся да апошняга. У баі загінула 120 паўстанцаў, у т.л. В.І. Козел, 50 чалавек патанулі ў рацэ, 25 трапілі ў палон.

У 1933 г. на магіле паўстанцаў устаноўленая пліта.

*Зміцер ХАЦЕНЧЫК
Фота Дзяніса КАНЕЦКАГА*

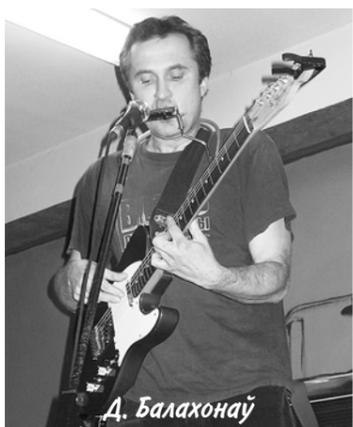

Праект «Штомесця 13-га па-беларуску» ўжо мае сваю гісторыю. Ім цягам месяцаў апякуюцца Віка Трэнас, Вольга Акуліч і Юлія Новік. Мэта – паказаць глядачам, што беларускіх выканаўцаў у нас няма, а таксама – даць магчымасць выступіць пачаткоўцам на сталічнай сцэне, каб і яны заявілі аб сабе, і іх заўважылі.

Чарговая сустрэча 13-га чысла адбылася ў лістападзе ў мінскім клубе «Салтайм». Гэтым разам выступіў гурт «Верасень»,

А. Змушко

Д. Балахонаў

«Верасень» вярнуўся ў лістападзе

які, паводле вызначэння саміх удзельнікаў, грае інтэлектуальны рок. Гурт ужо запісаў альбомы «Трохкутнік» і «Другі». Аснову рэпертуару складаюць песні, напісаныя Вольгай Акуліч (яна многім вядомая як бард, паэтка). Не абышлося без запрошаных гасцей – выступілі гітарыст Алег Змушко (яго ведаюць па сумесных выступах і запісах

альбомаў з Алесем Камоцкім) і выканаўца блюза Дзяніс Балахонаў («вельмі чорнага блюзу», як зазначыў музыка).

Клубнае выступленне мае свае перавагі яшчэ і ў магчымасці непасрэдных стасункаў з глядачамі: «Я магу бачыць твар і вочы кожнага з вас», – сказала Вольга. Ды й не толькі песні склалі праграму выступа – глядачы пачулі гісторыі стварэння некаторых кампазіцыяў, расповеды пра запісы альбомаў і пра ўдзельнікаў «Верасня», пра ролю Алега і Дзяніса ў развіцці гурта. Можна было нават пачуць некаторыя песні не гэтак, як яны гучаць з кружэлкі.

Напачатку дзейнасці гурта, як узгадала В. Акуліч, сёй-той казаў: «Вывучы рэпертуар Ваенгі, ды й выступай сабе». На шчасце, такім шляхам не пайшлі – бо насамрэч няма патрэбы ў другой Ваензе, хай сабе яна

На сцэне – «Верасень»

была б і па-беларуску. Але ўсё ж творы калектыву – збольша жаночыя перажыванні, мроі, мары... Хаця ўсе ўдзельнікі, апроч лідара, – мужчыны. А ў выніку – песні з цікавасцю слухаюцца як жанчынамі, гэтак і мужчынамі.

Адыграўшы канцэрт у Мінску, праз некалькі дзён «Верасень» выправіўся ў Варшаву на фестываль аўтарскай песні «ОРРА». Як бачым чарговы раз – творчасць нашых калектываў па-беларуску цікавая і за межамі нашае краіны. Ну мала каго там цікавіць «другі Бітлз» па-руску ці па-англійску, «яшчэ

адна Цэсарыя Эвора», «чарговы Майкл Джэксан»... Мы ў свеце цікавыя такія, як ёсць. Не глядзячы на разважанні некаторых нашых: «Спяваючы па-руску, мы набылі вядомасць у Расіі, ва Украіне, цяпер будзем спяваць па-англійску, каб «прабіцца» на Захадзе». Забываючыся, што па-англійску спяваць і выказваць свае перажыванні і надзённыя клопаты англічане ды амерыканцы спраўляюцца і самі...

Перафразуючы вядомае: дзе нарадзіўся – з тым і прыгадзіўся.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
фота аўтара

Самая старая фабрыка Беларусі

У энцыклапедычным даведніку «Гродно», што пабачыў свет у 1989 годзе, у аглядным нарысе, прысвечаным гісторыі стварэння гродзенскіх прамысловых прадпрыемстваў, прыводзіцца цікавы факт: «В 1862 году основана табачная фабрика "И. Шерешевский и К°» – одно из крупнейших предприятий Белоруссии (в 1880 г. установлены паровые машины, а в 1882 г. на ней 1 420 рабочих), продукция которого сбывалась по всей России и частично шла на экспорт». Пра тое, што названая фабрыка з'яўлялася найбуйнейшай у дарэвалюцыйнай Расіі на тэрыторыі нашай краіны, даволі красамоўна і поўна распавядаюць аўтары нарыса. Але вось што датычыцца яе заснавання, тут трэба ўнесці некаторыя карэктывы.

Сапраўды, Гродзенская тытунёвая фабрыка была заснаваная ў 1862 годзе, яе стваральнікамі былі тры асобы, але толькі адзін кампаньён захаваўся ў гісторыі прадпрыемства. Гэта Ф. Русота – чалавек, які застаўся верным сваёй ідэі і не кінуў справу ў цяжкія часы станаўлення.

Першапачаткова фабрыка была невялікай: змяшчалася ў доме (уладальнікі-кампаньёны арандавалі па-

мяшканне з умовай яго выкупу ў недалёкай будучыні) на ўскрайку горада. У трох пакоях-цэхах гэтага дома працавала каля двух дзясяткаў работнікаў, якія выраблялі даволі прымітыўным спосабам невялікую колькасць цыгараў, папіросаў і крыху курільнага тытуню. У той недалёкі ад нас час тытунёвы гандаль у Гродне быў слаба развіты, улічваючы яшчэ і тое, што ў суседнім Царстве Польскім існавала манаполія на тытунёвыя вырабы. З гэтых прычынаў фабрыка не магла збываць паблізу сваю прадукцыю, ды і капітал уладальнікаў быў абмежаваны. У такім стане фабрыка дзейнічала дзесяць гадоў.

У 1873 годзе выбыў адзін з трох стваральнікаў, і яго месца заняў І.Л. Шарашэўскі, які неўзабаве ўзначаліў прадпрыемства і ўнёс у справу даволі значны капітал. Разам з Ф. Русота ён пачаў пашыраць і ўдасканальваць вытворчасць: замест ранейшых спосабаў набыцця сыравіны ў пасрэднай пачалі набываць яе на плантацыях Расіі, турэцкі тытунь – у Адэсе, а цыгарны – за мяжой. Тытунёвая вытворчасць пачала паступова расці.

У 1878 годзе пад фабрыку быў набыты невялікі каменны дом, дзе паставілі паравік і пачалі вырабляць курільны тытунь на спецыяльных крышальных станках. Праз два гады быў

Тытунёвы цэх фабрыкі Шарашэўскага, 1930-я гг.

пабудаваны яшчэ адзін каменны дом, у якім размясцілі дадатковыя цэхі і тым самым павялічылі колькасць працоўных. У 1882 годзе на фабрыцы ўжо працавала каля 600 чалавек (а не 1 420, як пазначана ў аглядным нарысе даведніка). У гэтым жа годзе пачаў дзейнічаць новы тытунёвы статут, згодна з якім быў спынены адкрыты безбандэрольны продаж лісцевага тытуню. Гэтыя абставіны прывялі да стварэння на фабрыцы аддзялення для вытворчасці махорачных вырабаў нюхальнага тытуню, пры чым была нададзена асабліва ўвага вытворчасці т.зв. жылкі, што выконвала шмат якіх функцый і была яшчэ невядомая ў краі. Дзеля гэтага ўсталявалі яшчэ адзін паравік, што дало магчымасць значна пашырыць вытворчасць агульных вырабаў.

З гэтага часу фабрыка пачала хутка развівацца, і да 1895 года яе цэхі ўжо размяшчаліся ў 110 памяшканнях, дзе працавала 1 500 чалавек; яна мела свае склады, адкрытыя для продажаў прадукцыі ў Варшаве, Лодзі, Ломжы, Любліне, Вільні. Гадавая вытворчасць фабрыкі дасягала 2 мільёнаў рублёў. Прадукцыя разы-

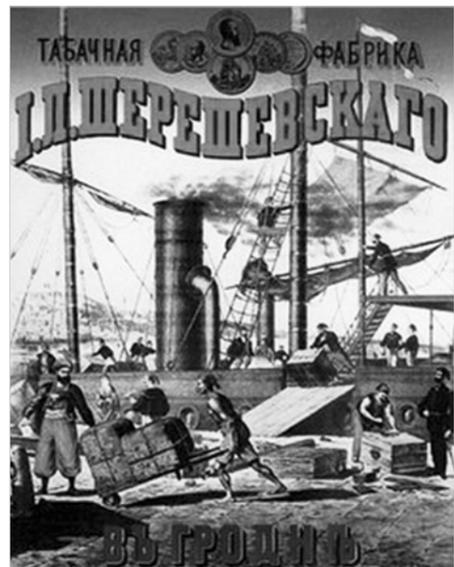
ходзілася па ўсім Паўночна-Заходнім краі і часткова па іншых рэгіёнах Расіі. Фабрыцы належалі склады для захоўвання сырога тытуню ў некаторых будынках Гродна і ў іншых месцах за межамі Беларусі, дзе вырошчвалі тытунь.

Па-за фабрыкай былі створаныя т.зв. каробачная майстэрня, дзе працавала да 100 чалавек, і сталярная – для вырабу скрыняў, дзе было занята 30 працоўных. Дзякуючы тытунёвай фабрыцы, якой была патрэбная свая друкаваная прадукцыя (напрыклад, этыкеткі), у горадзе ўзніклі дзве вялікія друкарні. А яшчэ пры фабрыцы было створанае спецыяльнае вучылішча на 100 дзяцей.

За дваццацігадовы перыяд свайго існавання (1873–1893) фабрыка была ўзнагароджаная рознымі медалямі: 1882 год – на Маскоўскай усерасійскай выстаўцы; 1883 – Амстэрдамскай; 1885 – у Нью-Арлеане; 1889 – на Сусветнай парыжскай выстаўцы; 1889 г. – на Сусветнай выстаўцы ў Чыкага; 1894 – у Парыжскай Акадэміі навук і мастацтваў.

Значнасць Гродзенскай тытунёвай фабрыкі вялікая, бо да рэвалюцыі 1917 года ў горадзе зусім адсутнічала хоць якая-небудзь прамысловасць, таму «І. Шарашэўскі і К°» з'яўлялася адзінай крыніцай заробку для большасці насельніцтва не толькі Гродна, але і навакольных мястэчак.

Вячаслаў
АФАНАСЬЕЎ

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» смуткуюць з прычыны заўчаснай смерці былога начальніка аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама **Анатоля Васільевіча ГРЭКАВА** і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

У лісце да свайго першага бібліяграфа Л.М. Клейнбарта Янка Купала, гаворачы пра вытокі свайго творчасці, згадваў: «Сюжетами для моих поэм и драм большей частью послужили или действительные случаи из жизни, или фабула известных мне преданий, легенд, песен». Так, праўдзіва жыццёвая драма, пачутая Купалам пад час яго працы на бровары ў Яхімоўшчыне, стала адной з раннях паэмаў песняра. Яго таварыш па працы на бровары, які і распавёў паэту пра трагедыю

часоў прыгону, успамінаў: «...Купала вельмі любіў слухаць апавяданні аб жыцці простых працоўных людзей. Часта-часта слухаў з цікавасцю. Адночы я раскажваў бытаваўшае ў народзе апавяданне з часоў прыгону. У ім разказвалася аб здзеках жорсткага пана з сваіх сялян, аб тым, як загубіў ён жыццё маладога хлопца і дзяўчыны». Назавіце паэму Янкі Купалы, а таксама імя чалавека, які распавёў паэту апавяданне; што стала сюжэтай асновай твора?

Чакаем вашыя адказы да 27 лістапада ўключна.

(Заканчэнне.
Пачатак у № 42)

Бачыў на ўласныя вочы, як маці Адар'я ткала ўзімку, а прачытаў аб тым у Коласа пазней.

«Не шукайце кветак у полі, бо вясна к нам не прыйшла», — непакоіцца паэт, быццам сучашае маю маці. Так мне падаецца, калі чытаю сёння бессмяротныя радкі песняра, у думках пераношуся ў 1955 год на тую цёплую печку, на якой перад вачыма ў дзіцячых маіх марах і ўяўленнях аб свеце «жыве, дрыжыць, хвалюецца прастор». Мабыць, як і іншы дзе хлопчык у вёсцы, лавіў наўздагад на сценцы «цені» з творчасці Коласа, яго «нацягнутыя струны цішыні», нічога не ведаючы яшчэ аб літаратуры, з якіх складваюцца словы нашай мовы. Лежачы на печцы, пад скуголенне ў каміне разглядаў сучкі ў столі. Можна сказаць, «чытаў» іх над сабою. Дзеля мяне яны ажывалі, варушыліся, знаходзячы ў маёй асобе вельмі ўдзячнага глядача. На бэльках столі мне бачыліся вясновыя разоры, людзі з баронамі, пралескі ў арэшніках.

Уцякай, мароз-дзядуля,
Чуеш ты, стары, ці не?
На пагорках — булі-гулі! —
Песні чуюцца вясне.

Не міргаючы, доўга ўглядаўся ў столь і адчуваў, што

ўжо «звініць, скача, як дзіцятка, гэты жэўжык-ручаёк».

А ён, гучны і смяшлівы,
Так і ходзіць аж дрыжыць,
І другі сябрук шчаслівы
Насустрэч яму бяжыць.

Часам басаноў па мяккім снезе перабягаў да сябрука Валодзькі, які жыў у хатцы насупраць. Залазілі на яго печку і ў што-небудзь гулялі. Маці, як пабачыла на снезе сляды маіх босых ног, вельмі сварылася за гэта.

Чытаю Коласа сёння і бачу ў сваіх успамінах таго калгаснага пастуха Адама, які жыў у суседніх Барыскавічах. У свайго хатняга бібліятэцы меў шмат кніг, былі тамы класікаў літаратуры розных стагоддзяў, у тым ліку часоў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Багаты кнігазбор быў у мясцовага пастуха, такога і ў настаўніка не знойдзеш. Празмерна шмат чытаў «блэзнаваты» пастух той, як гэта здавалася тады вяскоўцам. Рабіў тое Адам каля кароў, на сенажаці, у лесе ці застаўшыся ў хаце, таму і смяяліся з яго калгаснікі, недарэкам лічылі. Хоць і размаўляў ён заўсёды цікава і складна. А сам наклапаць касу як належыць не

мог, «лапатух» на ёй паногоніць — што гармонік лязо зробіцца. Нязграбную ручку да касы прымацуе. «Анічога не ўмее Адам, акрамя як кніжкі чытаць», — казалі пра яго людзі.

Адам першым з дзяцей нарадзіўся ў Дуні, усе гадаваўся, не хварэлі... Толькі першанец рос кволым, нядужым з маленства. У тыя часы паважалі фізічную сілу, менавіта яна была ў гаспадарцы галоўнай. З ранняга дзяцінства ён у пастухах хадзіў, юнаком ажаніўся. Хоць і займеў сваіх дзетак, а шмат якіх гаспадарчых справах рабіць не ўмеў. Таму і лічылі няўключдай гэтага шчаслівага калгаснага пастуха. Не разумелі ж калгаснікі, што пагаварыць з Адамам — розуму набрацца. Не ўспрымалі яго жыццёвую мудрасць нават бацькі і радня. Аднак душа Адама была добрай і чуйнай, пранікнёнай, можна сказаць, ён быў персанажам з вядомай паэмы Коласа:

На Сымонку дайно ў хаце
Усе махнулі ўжо рукой.
Не радзіцца б лепш дзіцяці
З такой чуткаю душой
У куточках, дзе спрадвеку
Беднасць лютае гняць.

чыя артыкулы, прысвечаныя творчасці Якуба Коласа.

Другая палова 1920-х – 1930-я гг. – час актыўнай грамадскай працы Якуба Коласа. Прызнанне яго заслугаў у краіне і складаны перыяд жыцця, які паўплываў на далейшую творчасць пісьменніка. З 1926 г. ён – народны паэт Беларусі. З 1928 г. – акадэмік Акадэміі навук Беларусі, з 1929 г. – член Прэзідыума і віцэ-прэзідэнт акадэміі. Быў кандыдатам у члены Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ў 1927–1929 гг., членам ЦВК у 1929–1931 гг., 1935–1938 гг. пісьменнік удзельнічаў у працы I Усебеларускага з'езда савецкіх пісьменнікаў і I Усесаюзнага з'езда савецкіх пісьменнікаў у Маскве (1934), дзе быў абраны ў кіруючыя органы творчых саюзаў літаратараў. Масавыя рэпрэсіі супраць нацыянальнай інтэлігенцыі ў тыя гады негатыўна паўплывалі на пісьменніка як творцу, адзначаючы літаратурнаўчы. Яму таксама пагражаў арышт, аднак санкцыя на гэта не была дадзена, магчыма, з-за шырокай вядомасці і народнага прызнання песняра. У гэты перыяд Якуб Колас звярнуўся да драматычных падзеяў Першай сусветнай вайны праз паказ «салдацкай праўды» ў п'есе «Вайна вайне» (1927–1931 гг.; апошняя рэдакцыя 1938 г.), грамадзянскай вайны ў апо-

ёй кляўся, што жонку можа кінуць, пераедзе ў горад.

Сабраў Віцька чамадан, на шлях выйшаў – ды перапоўнены людзьмі аўтобус не ўзяў. Вярнуўся ў сваю хату і жыве там па сягоння. Змайстраваў сабе трактар, розныя прыстасаванні да яго зрабіў. Як і Адам, зашмат кніжак чытаў і чытае. Напэўна, у іх сабе тую прыгажуню і вычытаў, да якой памкнуўся было ад сям'і з'ехаць.

Цяпер вывучае навукова-папулярную літаратуру аб сусвеце. Віцька-«астраном» сваімі рукамі зрабіў тэлескоп і глядзіць уначное неба, размясціўшы сваю «абсерваторыю» ў пабудове над пуняй. Унізе карова стравуе сена ды часам уздыхае. А на версе Віцька-«астраном» здзіўляецца высконцама абшару Сусвету, у якім ён знайшоў сабе месца – пад зоркамі.

Бо і ў той цішы зацятая
Ёсць і голас і свой твар,
Разнастайны і багаты,
Пойны музыкі і чар.

Да незвычайнага мужыка набягаюць вясковыя хлапчукі ў тэлескоп той на бяздонне Сусвету зірнуць.

Кожны чалавек сваю моц з коласа бярэ і здольны сябе ў творчасці Коласа знаходзіць.

Аляксей БАЛАХАНАЎ,
г. Орша

Выстаўка

Адкуль вытокі святла?

Якуб Колас – паэт, празаік, драматург, публіцыст, перакладчык, педагог, грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў новай беларускай літаратуры і сучаснай мовы. Да 130-гадовага юбілею класіка сусветнай і беларускай літаратуры з фонду аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь створаная выстаўка «О край родны, край прыгожы!». Экспазіцыя дае ўнікальную магчымасць паглыбіць свае веды і адкрыць для сябе нешта новае ў літаратурнай спадчыне выдатнага песняра.

Многія экспанаты дэманструюцца для шырокага кола наведнікаў упершыню. Прадстаўленыя рэдкія выданні – ад першай публікацыі паэта ў віленскай беларускамоўнай газеце «Наша доля» (1906) верша «Наш родны край» (дзе аўтар выкарыстаў псеўданім Якуб Колас) да перакладаў на розныя мовы свету і выданняў замежжа. Хочацца працягваць выказванне Максіма Лужані-

на: «Якуб Колас... Творчасць яго – выток святла, дабрабыту, нязломнасці».

Цікавасць выклікае апавяданні «Нёману дар», «Тоўстае палена», зборнік «Прапаў чалавек», якія ўбачылі свет у Санкт-Пецярбургу (1913), а таксама выданы ў Вільні зборнік апавяданняў шырокага тэматычнага дыяпазону «Родныя з'явы» (1914) і іншыя публікацыі аўтара тых часоў.

Плённым перыядам у літаратурнай і грамадскай дзейнасці Якуба Коласа сталі 1920-я гг. Адна за адной выйшлі ў свет яго «Казкі жыцця», паэтычны зборнік «Водгулле», апавесці «У палескай глушы», «У глыбі Палесся» (першыя дзве часткі трылогіі «На ростанях»), «На прасторах жыцця», празаічныя зборнікі «Першыя крокі», «Крок за крокам», «У ціхай вадзе» і інш. У 1923 г. асобным выданнем надрукаваная паэма «Новая зямля».

Асобным блокам прадстаўлены публікацыі пісьменніка ў перыядычных выданнях: у часопісах «Маладняк», «Полымя», «Узвышша», у газеце «Літаратура і мастацтва», а таксама літаратурна-

весці «Дрыгва» (1933) і створанай на яе аснове п'есе «У пушчах Палесся» (1937). У 1940 г. пачаў пісаць паэму «Рыбакова хата» пра жыццё працоўных Заходняй Беларусі ў складзе Польскай дзяржавы, іх барацьбу за свае правы.

У гады ваеннага ліхалецця пісьменнік быў разам з народам. Яго слова натхняла на барацьбу з ворагам на фронце і дала сілы для перамогі над акупантамі ў Вялікай Айчыннай вайне. На экспазіцыі прадстаўленыя выданні ваенных часоў, што беражліва захоўваюцца ў бібліятэцы: зборнікі «Адломсцім» (1942), «Голас зямлі» (1943), паэма «Суд у лесе» (1943) і іншыя.

Адметная частка экспазіцыі – пераклады твораў пісьменніка на розныя мовы свету, выданні беларускага замежжа манументальных паэмаў «Новая зямля» (1952) і «Сымон-музыка» (1955), кнігі з аўтографамі, сярод якіх – з дароўным надпісам Данілы Канстанцінавіча Міцкевіча, сына Якуба Коласа. Пад час прагляду экспазіцыі, безумоўна, звяртаецца ўвага на паліграфічнае афармленне прадстаўленых выданняў, па якіх прасочваюцца дасягненні выдавецкай справы ў складаны час развіцця прыгожага беларускага пісьменства ад пачатку XX стагоддзя.

Алена ВЖЫК

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 2)

На ніве духоўнасці

У 1883 г. П. Жуковіч атрымаў навуковую ступень магістра багаслоўя і запрашэнне на працу ў Кіеўскую духоўную акадэмію. Аднак вучоны вярнуўся ў Полацк, адкуль хутка быў пераведзены на пасаду наглядчыка мужчынскага Віленскага духоўнага вучылішча, а ў 1884 г. – выкладчыка кафедры царкоўнай гісторыі Літоўскай духоўнай семінарыі. П. Жуковіч лічыўся адным з лепшых знаўцаў царкоўнай гісторыі перыяду заключэння Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 г., неаднойчы звяртаўся да вучэння асобы кардынала Гозія. Напрыклад, напісаў артыкул «Гозій» для «Энциклопедическаго словарика» Бракгаўза і Эфрона.

Праца ў Вільні дала новы штуршок для навуковых пошукаў П. Жуковіча. Багатая гісторыя горада, наяўнасць архіваў, перыядычных выданняў, супрацоўніцтва з іншымі вучонымі сталі крыніцай для пашырэння тэматыкі яго даследаванняў. Наш суайчыннік заняўся вывучэннем гісторыі Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі, яе ўплыву на жыццё Беларусі. Ацэнкі, дадзеныя П. Жуковічам у артыкулах «Об основании и устройстве главной духовной семинарии при Виленском университете 1803–1832 гг.» (1887), «О профессорах богословского факультета Виленского университета в настоящем столетии» (1888), могуць выклікаць розныя меркаванні. Аднак яго даследаванні і цяпер застаюцца асноўнай крыніцай для вивучэння сістэмы духоўнай каталіцкай адукацыі ў Расійскай імперыі XIX ст. Пяру П. Жуковіча належаць першыя даследаванні па гісторыі ўніяцкай адукацыі ў Беларусі. Трэба адзначыць, што павага да вучонага была настолькі высокай, што № 42 «Литовских епархиальных ведомостей» за 1891 г. быў поўнаццю прысвечаны П. Жуковічу – гэта быў адзінкавы выпадак як у гісторыі Віленскай семінарыі, так і гісторыі самога выдання.

З 1891 г. пачынаецца «пецябургскі перыяд» у жыцці і навуковай дзейнасці земляка. Пасля смерці загадчыка кафедры рускай грамадзянскай гісторыі Пецябургскай духоўнай акадэміі М. Каяловіча вакантная пасада была прапанаваная яго таленавітаму вучню Плато-

ну Жуковічу. Пры вылучэнні яго асобы ўлічваліся многія фактары, у тым ліку меркаванні іншых вучоных. Напрыклад, яшчэ ў час магістарскага дыспуту М. Каяловіч зазначаў: «...ввиду высоких дарований господина Жуковича, его непременно ожидает в будущем профессорская кафедра». П. Жуковіч у 1891 г. узначаліў кафедру ў духоўнай акадэміі. З 1894-га ён з'яўляўся экстраардынарным, а з 1901 – ардынарным прафесарам гэтай установа пасля абароны дысертацыі «Сеймовая борьба православного западно-русского дворянства с церковной унией до 1609 г.» і прысваення навуковага звання доктара царкоўнай гісторыі.

Асноўным накірункам даследаванняў нашага зямляка былі рэлігійныя адносіны ў Рэчы Паспалітай, палітыка Расійскай імперыі ў Беларусі пасля яе далучэння. Як і большасць гуманітарыяў таго часу, ён стаяў на пазіцыях афіцыйнай расійскай гістарыяграфіі і ідэалогіі «заходнерусізму». Можна па-рознаму ставіцца да высноваў П. Жуковіча, якія тычацца праблемных старонак гісторыі Беларусі, аднак яго спадчына і багаты набор першакрыніцаў, якімі ён карыстаўся, могуць стаць асновай для далейшага іх вивучэння сучаснымі даследчыкамі.

Разам з асвятленнем царкоўнай гісторыі ў сферу інтарэсаў даследчыка ўваходзілі іншыя тэмы. Ён цікавіўся гісторыяй інвентарнага пытання, сялянскай рэформай 1861 г., адміністрацыйным кіраўніцтвам, судова-прававымі адносинамі, становішчам розных сааслоўяў. Ён супрацоўнічаў з рознымі выданнямі, друкаваўся ў «Литовских епархиальных ведомостях», «Виленском вестнике», «Христианских чтениях», «Историческом вестнике», «Записках Академии Наук по историко-филологическому отделению» і інш.

П. Жуковіч прымаў удзел у рэфармаванні Рускай праваслаўнай царквы, падрыхтоўцы Усерайскага царкоўнага Сабора 1917 г., з 1904 г. з'яўляўся членам камісіі па разборы і апісанні архіва Сінода.

П. Жуковіч

У 1910 г. П. Жуковіч пакінуў службу ў акадэміі, застаўшыся яе пазаштатным прафесарам. З 1912-га працаваў у Савецкай духоўнай акадэміі, з'яўляўся членам Рускага гістарычнага таварыства, Археалагічнага інстытута Санкт-Пецябурга, Палтаўскай царкоўнай гісторыка-археалагічнай камісіі, Уладзімірскай губернскай вучонай архіўнай камісіі, Рускага геаграфічнага таварыства, Маскоўскага археалагічнага інстытута, Рускага бібліялагічнага таварыства.

Падзеі рэвалюцыі ў 1917 г. унеслі вялікія карэктывы ў жыццё П. Жуковіча. Тады ён выйшаў у адстаўку, а ў 1919-м уладкаваўся на працу ў Дзяржаўную публічную бібліятэку, якая ўзяла на сябе адказнасць за ляльнасць вучонага, «служившего при царском и буржуазном режиме».

У кастрычніку 1918 г. П. Жуковіч разам з Я. Карскім увайшлі ў склад кіраўніцтва Беларускага вольна-эканамічнага таварыства. Гэтая арганізацыя з'явілася ў Петраградзе пры садзейнічэнні беларускіх секцыяў РКП(б) і ставіла на мэце працу па ўсебаковым развіцці роднага краю. Менавіта ў гэты гады некаторым чынам змяніліся погляды даследчыка, які вітаў самавызначэнне беларусаў, рабіў крокі па навуковым абгрунтаванні іх дзяржаўнасці. У гэты час ён склаў бібліяграфію гісторыі Беларусі, удзельнічаў у стварэнні ўніверсітэта ў Мінску. Дзейнасць П. Жуковіча была важным крокам у станаўленні беларусазнаўства і славяназнаўства.

У лістападзе 1918 г. наш зямляк на прапанову акадэміка І. Пальмава быў абраны членам-карэспандэнтам Расійскай акадэміі навук па аддзяленні рускай мовы і славеснасці.

13 лістапада 1919 г. Платон Мікалаевіч Жуковіч памёр у Петраградзе (пахаваны 30 лістапада).

Гэны навуковая спадчына П. Жуковіча захоўваецца ў архіве Расійскай акадэміі навук (Санкт-Пецябургскае аддзяленне), частка яго прыватнага кнігазбору – у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі (набытая Дзяржаўнай бібліятэкай БССР у 1921 г.).

Шлях даследчыка-гісторыка выбраў таксама малодшы брат Платона Барыс (27 ліпеня 1874 – пасля 1934 г.). Адукацыю ён набываў у Жыровіцкім духоўным вучылішчы, Літоўскай духоўнай семінарыі, Санкт-Пецябургскай духоўнай акадэміі (1895–1899), гісторыка-філалагічным факультэце Пецябургскага ўніверсітэта (1899–1901) і ў Пецябургскім археалагічным інстытуце. З 1899-га Барыс працаваў у канцылярыі обер-пракурора Свяцейшага Сінода, з 1906 г. – выкладчыкам гісторыі ў Васіллеостраўскай гімназіі ведамства ўстановаў імператрыцы Марыі.

У 1905 г. Б. Жуковіч быў уключаны ў навуковую камісію, якая займаўся разборам і ўпарадкаваннем архіва Сінода. Вынікам сумеснай грунтоўнай працы шэрагу гісторыкаў стала двухтомнае выданне «Описание документов архива западно-русских униатских митрополитов» з двухтомным «Приложением», якое ахапіла царкоўныя крыніцы XV – першай трэці XIX стст. Каштоўнасць дадзенага выдання для даследчыкаў велізарная: у ім знаходзіліся копіі розных царкоўных дакументаў за некалькі стагоддзяў, метрычных кніг прыходскіх цэркваў Брэсцкай і Луцкай уніяцкіх епархіяў, афіцыйная і прыватная перапіска і інш. У 1908 г. Б. Жуковіч быў прызначаны памочнікам загадчыка архіва і бібліятэкі Сінода. Ён таксама ўдзельнічаў у складанні трохтомнага «Описания Архива Александро-Нев-

ской лавры от времён императора Петра Великого», біяграфіяў вядомых рэлігійных дзеячаў для Рускага біяграфічнага слоўніка. У 1915-м у синадальнай друкарні выйшла яго праца «Сообщение об архиве западно-русских униатских митрополитов». Напярэдадні Першай сусветнай вайны Б. Жуковіч самастойна падрыхтаваў да друку трэці том «Описание документов архива западно-русских униатских митрополитов» з пералікам і характарыстыкай інвентароў, люстрацыяў, візітацыяў, табеляў царкоўных уладанняў і рухомай маёмасці 1684–1824 гг., апісаннем зборнікаў царкоўных дакументаў пераважна XVIII ст. з указаннем стану іх захаванасці. Аднак гэтая праца не пабачыла свету ў друкаванай версіі – перашкодзіла вайна, якая вылучыла на першы план іншыя дзяржаўныя прыярытэты. Лёс працы на сённяшні дзень застаецца невядомым. Таму наступным даследчыкам прыйшлося рабіць усю справу нанова. Разбор і пераклад на рускую мову дакументаў з архіва ўніяцкіх мітрапалітаў рабіўся савецкімі архівістамі ў 1952–1953, 1959–1960 гг.

Пасля рэвалюцыі Б. Жуковіч працягваў займацца навукай. У 1920-я гг. ён быў членам Камісіі па апісанні справаў і дакументаў другога аддзялення IV секцыі Адзінага дзяржаўнага архіўнага фонду ў Ленінградзе. Жыццё Барыса было абарванае ў часы сталінскіх рэпрэсіяў. 22 снежня 1933 г. яго арыштавалі па справе «еўлогіяўцаў», а 25 лютага 1934-га асудзілі да зняволення ў канцлагеры. Такі ж лёс напаткаў яго пляменніцу Таццяну Жуковіч, дачку Платона (нар. у Вільні ў 1891 г.). Яна была арыштаваная ў Ленінградзе ў канцы 1933 г., а ў лютым 1934-га прыгавораная да зняволення ў лагеры. Працы Б. Жуковіча сёння знаходзяцца ў Дзяржаўным гістарычным архіве ў Пецябургу.

Платон і Барыс Жуковічы, слаўныя ўраджэнцы Пружаншчыны, на жаль, вельмі мала вядомыя як даследчыкам, так і землякам. Шкада, што выдатныя вучоныя і педагогі ніяк не ўшанаваныя на роднай зямлі, ніводная вуліца ці ўстанова адукацыі не носіць іх імя.

Наталія
ПРАКАПОВІЧ,
г. Пружаны

2012 год асаблівы для бібліятэк, бо аб'яўлены Годам кнігі. З гэтай нагоды супрацоўнікамі Бярэзінскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы ладзіцца шэраг мерапрыемстваў па папулярызацыі кнігі і чытання. Каб абудзіць цікавасць і любоў да кнігі, пашырыць чытацкі попыт на яе, і быў распрацаваны праект «Свята кнігі пад адкрытым небам».

Праект прадугледжваў эстафетнае правядзенне святаў кнігі каля будынкаў бібліятэк буйных вёсак раёна.

На ўсіх святах дэманстравалася перасоўная выстаўка-прагляд «2012 – Год кнігі», якая складалася з некалькіх блокаў: «Ад вытокаў кнігадрукавання – да класікаў нацыянальнай славы», «Кнігі адзначаюць юбілей», «Кнігі, выдадзеныя бібліятэкай» (краязнаўчыя выданні ЦБ аб гістарычным мінулым Бярэзіншчыны, аб знакамітых людзях роднага краю і літаратурных зборнікі). Асобна вылучаўся блок «Прэзентацыя кнігі», дзе дэманстравалася кніга земляка-пісьменніка або амагара прыгожага пісьменства, выдадзенага Бярэзінскай ЦБ. Прыемныя ўражанні выклікала выстаўка «У любым натхненні дапаможнік – Кніга», на якой побач з вырабамі дэкаратыўна-ўжыткавай творчасці вясцоўцаў выстаўляліся кнігі.

У аповедзе вядучых свята гучала шмат добрых, шчырых словаў пра нашу цудоўную Радзіму, пра гісторыю беларускай кнігі і дзейнасць беларускіх асветнікаў і першадрукароў, пра творчасць нацыянальных класікаў літаратуры – юбіляраў года. Сцэнарый правядзення свята адзін, але

2012 – Год Беларускай Кнігі

І ў хаце, і ў двары...

Умеліца з Новінскай бібліятэкі (злева) і Я. Хвалеі

кожнае мерапрыемства мела свае адметнасці. Сябры прыбілітэчных гурткоў паказвалі інсцэніроўкі з любімых дзіцячых твораў беларускіх пісьменнікаў, радалі музычнымі нумарамі самадзейных артыстаў мясцовых дамоў культуры, удзельнікам свята прапаноўваліся розныя конкурсы, літаратурныя віктарыны і гульні, найбольш актыўныя атрымалі прызы і падарункі, выдзеленыя Тэрытарыяльным цэнтрам сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Бярэзінскага раёна (дырэктар Валянціна Крыўцова). І усё гэта праходзіла пад адкрытым небам на самым людным месцы паселішча, каб

кожны з вясцоўцаў, пачуўшы акорды музыкі, спяшаўся на свята.

Першай святочную эстафету праекта прыняла Паплаўская сельская бібліятэка. Затым свята кнігі марафонам прайшлі ў Брадцы, Міхалёва, Пагосце, Каменным Барку, Любушанах, Мікулічах, Гарэнічах, Капаланцах, Новінах, Багушэвічах, Дзмітравічах, на Ушы. Фінішам стала Беразіно.

На пляцы каля будынка раённай бібліятэкі сабраліся ўсе, хто цікавіцца і любіць кнігу, хто знаходзіць у ёй параду і падтрымку, улагоджвае душу трапным словам. На пачэсным месцы сцэны гаспады-

лапка») і Галіна Кіклевіч («Юбілярам прысвячаецца»), гімн кнізе прысвяцілі вучні Капаланецкай сярэдняй школы-садка, а ўдзельнікі клуба «Казка» Бярэзінскай дзіцячай бібліятэкі паказалі інсцэніроўку «Лемантар».

Хлебам-соллю віталі ганаровага гасця – беларускага пісьменніка Яўгена Хвалея, які павіншаваў усіх са святам кнігі, падзяліўся творчымі планами і прачытаў свае вершы, прысвечаныя бярэзінскай зямлі. Выступілі з віншавальнымі словамі і мясцовыя творцы: мастак, паэт Уладзімір Несцяровіч і амагара прыгожага пісьменства Дзіна Трапянок ды іншыя.

Раённае свята стала яркім запамінальным акордам праекта «Свята кнігі пад адкрытым небам» знамянальнага Года кнігі.

Наталля МАЕЎСКАЯ,
метадыст
Бярэзінскай ЦБС
Фотадымкі аўтара

Краязнаўства на беларускіх землях у перыяд Расійскай імперыі (1772/1795 – 1917 г.)

Развіццё краязнаўчага руху ў 1772/1795 – 1864 г.

У канцы XVIII ст. адбыліся палітычныя падзеі, якія карэнным чынам змянілі гістарычнае развіццё Беларусі. Уключэнне ў склад Расійскай імперыі ў выніку трох падзелаў суправаджалася неаднаразовым змяненнем адміністрацыйна-тэрытарыяльных межаў беларускіх зямель. Між іншым, у 1796 г. Полацкае і Магілёўскае намесніцтвы былі аб'яднаныя ў Беларускаю губерню, і гэтая назва ўпершыню ўвайшла ў афіцыйны зварот. На пачатку XIX ст. пытанні адміністрацыйнага ўпраўлення былі ўрэгуляваныя, і ў 1802–1917 г. большасць этнічнай тэрыторыі беларусаў увахо-

дзіла ў склад 5 губерняў: Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай, Мінскай.

Пэўны лібералізм палітыкі Паўла I і Аляксандра I «на землях от Польши отошедших» пасеяў сярод часткі шляхты ілюзію, што магчыма захаваць у «значнай частцы тое, што нам Айчына давала... хаця і без Польшчы – мы ў Польшчы» – такія настроі адлюстраваны ў запісках сучасніка. Але ў сацыякультурных умовах Расіі непазбежна павінны былі трансфармавацца сацыяльна-культурныя, канфесійныя і іншыя асаблівасці яе новых падданах. Дзяржаўны курс быў накіраваны на сціранне ў

літвінаў-беларусаў гістарычнай нацыянальнай свядомасці, выхаванне маладых пакаленняў у духу афіцыйнай імперскай ідэалогіі, паслядоўную русіфікацыю. Разам з тым мясцовай адміністрацыі неабходна была інфармацыя аб рэгіёнах, веданне іх палітычных, эканамічных, культурных, гістарычных умоваў.

Гістарычная і сямейная (радавая) памяць пабуджала літвінаў-беларусаў не толькі са зброяй змагацца за адраджэнне ВКЛ, але вывучаць мінулае роднага краю, зберагаць крупінкі звестак аб падзеях мінулага. Гэтая памяць яшчэ моцна праяўлялася ў светапоглядзе людзей сталага ўзросту і моладзі, вылівалася ў так званы літоўскі ці польскі патрыятызм, жаданне ведаць мінулае свайго краю і сям'і, захаваць адметнасці ў мове (беларускай, польскай), паводзінах, традыцыях. Многія маладыя людзі спрабавалі сябе ў літаратурнай і мастацкай творчасці, дзе панавала эстэтыка рамантызму. Знакавыя для рамантызму праблемы разнароднасці культураў, звычайу, моваў зліліся з грамадзянскімі патрыятычнымі настроймі і выклікалі незвычайны інтарэс да рэгіянальных даследаванняў. Упершыню загучалі заклікі вывучаць народную спадчыну і з'явіліся шматлікія даследчыкі фальклору, этнаграфіі, гісторыі. Іх ідэі выказаў знакаміты краязнавец Зарыян Даленга-Хадакоўскі (Адам Чарноцкі): «Трэба пайсці і схіліцца пад страху сельніна ў розных аддаленых старонках, трэба спяшацца на яго свята, забавы і розныя прыгоды. Там, у дыме, які ўздымаецца над галоўмамі, снуюць яшчэ старыя абрады, спяваюцца даўнія спевы і ў плясках прасталюдзінаў называюцца імёны забытых багоў».

Выбух лістападаўскага паўстання 1830–1831 г. і яго падаўленне найгор-

шым чынам адбіліся на грамадска-палітычнай і культурнай сітуацыі на Беларусі. Урадавая палітыка ў дачыненні да Беларусі рэзка змянілася – пачалася мэтанакіраваная русіфікацыя – знішчэнне ўсяго, што магло нагадаць пра Беларусь і Літву як асаблівую нацыянальнае раёны і як суб'екты знішчанае з еўрапейскай карты дзяржавы. Прадбачлівыя расійскія чыноўнікі і вучоныя разумелі, што адных рэпрэсіяў недастаткова: неабходна запусціць палітычны і ідэалагічны курс, які б уключаў вынішчэнне так званага імі «польскага метежнаго духа» праз супрацьпастаўленне праваслаўя і каталіцызму, праз фармаванне ў беларусаў непрыхільнага стаўлення да ўсяго польскага і каталіцкага, укараненне ў свядомасць, што беларусы спрадвечна рускі і праваслаўны народ.

Гэтая палітыка мэтанакіравана і паслядоўна праводзілася ў сістэме адміністрацыйнага кіравання, адукацыі, дзейнасці бібліятэк і інш. У канцы 1831 г. Мікалай I закрыў Віленскі ўніверсітэт, выкладчыкі ўладкаваліся хто дзе як здолеў. Ігнат Бараноўскі з гэтай нагоды пісаў: «Пасля 1840 г. стала прыбываць [у край] усё больш моладзь з атрыманай адукацыяй ва ўніверсітэтах расійскіх. Лічба тая расла з года ў год, але да 1850 г. 3/4 гэтай моладзі з універсітэцкай адукацыяй забірала канспірацыя, адзіным вынікам якой была высылка на Каўказ, высылка на Сібір». Аднак і ў гэтых неспрыяльных умовах краязнаўчыя даследаванні беларускіх зямель не толькі не прыпыніліся, больш за тое – пашыраліся.

Валянціна САІТАВА
(Працяг будзе)

(Працяг. Пачатак у № 42)

Алена Дзмітрыеўна Гануліч – выпускніца Варнянскай школы, псіхолог: «Азіраюся назад і разумею, што мы, у той час пяцікласнікі, напэўна, да канца не разумелі сур’ёзнасць некаторых рэчаў, але заўсёды з імпэтам і цікавасцю распачыналі новыя праекты ў нашым аб’яднанні».

Інтэрнэт у той час яшчэ не меў такога ўплыву, і мы збіралі з часопісаў ды газетаў звесткі пра гісторыю роднай Астравеччыны, пра яе таленавітых людзей, занатоўвалі матэрыялы этнаграфічнага характару...

Дзякуючы Людміле Іванаўне Кухарэвіч і фотамастаку, кіраўніку раённага грамадскага краязнаўчага аб’яднання “Вільняр” Алесю Яўгенавічу Юркоўцу, адбываліся сустрэчы з цікавымі людзьмі нашай краіны: мастаком Алесем Пушкіным, пісьменнікам Уладзімірам Арловым, з галоўным рэдактарам “Астравецкай праўды” Нінай Рыбкі, карэспандэнтам Ганнай Чакур, журналістам Таісай Сямёнавай – укладальніцай кнігі “Памяць” і “Астравецкі край”.

Мы дыхалі паветрам Нясвіжа і Міра, Галышанаў і Полацка, глядзелі спектаклі мінскіх тэатраў, ладзілі дні Нептуна на беразе Віліі, агучвалі кароткаметражны фільм Алеся Юркоўца аб Варнянах...

Мінула ўжо чатырнаццаць гадоў з дня стварэння “Варнянскай хаткі”, але ідэя нашай суполкі жывыя і зараз: гэта любоў да беларускай мовы, гісторыі роднага краю, гэта памяць пра свае карані, а галоўнае – гэта разуменне таго, што многія рэчы ў гэтым свеце другасныя, акрамя сяброўства і дабрыні.

Сёння я думаю, як жа нам пашанцавала жыць у такой цудоўнай вёсцы і вучыцца ў гэтай школе, дзе быў гурток “Варнянская хатка”. Любая гарадская школа можа нам пазаіздосціць. Я б хацела, каб мае дзеці вучыліся ў такой школе».

Ганна Узарэвіч – супрацоўніца мытні: «Самыя яркія і светлыя ўспаміны дзяцінства – “Варнянская хатка”. Гэта найперш вучэбнае роднай Астравеччыны: вандраванні, экскурсіі, падарожжы на радзіму Казіміра Свяяка і Янкі Быліны ў вёсках Барані і Ключчаны, Сарачанскія азёры, падарожжы да святых мясцінаў – крынічкі св. Яна, Троценіцкага дуба-волата, іх гісторыя, экскурсіі ў музей мастака Богуша-Шышкі, у Бабраўніцкі музей народнага побыту. Усё ўбачанае, пачутае, свае ўражанні і пачуцці мы занатоўвалі пісьмова ў сачыненнях, нататках для гурткоўскай газеты; фотазводды, малюнкi, іншы матэрыял – усё дазваляла ладзіць конкурсы, выстаўкі, такія, як “Мой край любімы, дзе пад сонцам нарадзіўся”, “Фальклор – душа народа”.

Пра гутарку з мясцовымі жыхарамі вёскі Бялькішкі і

Палушы, Каменка, Купяны, якія беражліва захоўваюць культурныя традыцыі краю, мы апынуліся ў чароўным свеце прымавак, прыказак, легендаў, казак, прыпевак, замоваў. Там жа на месцы запісвалі, вучылі народныя лічылкі, гульні: “У пікара”, “Садоўніка”, “Гусі лятучы”. Назіралі, апісвалі, замалёўвалі, рабілі фота і відэаздымкі арнаментаў і колераў адзення, мастацкага афармлення прадметаў побыту, твораў дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва,

прыроднага ландшафту мясцовасці.

Знойдзеныя і вывучаныя песні, танцы, народныя касцюмы дэманстравалі на свяце фальклорнай песні і танца “Астравецкія прыпеўкі”.

Дзе б ні падарожнічалі, дзе б ні былі, адусюль везлі ў музейны пакой старажытнай пачалінай матка ў сотах, апякала, парадкавала Валянціна Андрэеўна Боўша»

З густам аформлення стэнды, увабраныя пад шкло артыфакты – усё на сапраўдным прафесійным узроўні. Відаць, з любоўю і душой зробленая праца, самааддана і самаахвярна, калі ўлічыць, у якіх спартанскіх умовах даводзілася ствараць музейную экспазіцыю, практычна на “мікраскапічнай” тэрыторыі школьнага класа. Цяпер, чула, музей перабазіраваў у іншае памяшканне. Самыя цёплыя і светлыя ўспаміны жыцця ў мінулым школьным часе ў атмасферы “Варнянскай хаткі”.

Алесь Масейка – студэнтка БДУ: «“Варнянская хатка” – гэта незабыўны свет дзяцінства, школьніцтва, свет адкрыццяў у падарожжах, раскрыццё творчых здольнасцяў, захапленняў і актыўнага жыцця ў мерапрыемствах гуртка».

Кожны, хто наведваў “хатку”, мог выбраць сабе па душы і інтарэсах занятка. Напрыклад, я спрабавала свае сілы ў паэзіі. Свае сачыненні гурткоўцы змяшчалі ў рукапіснай газеце “Жывіца”. Урэшце набылася столькі “пробаў пяр”, што наспела неабходнасць стварыць рукапісны паэтычны зборнік “Песні жаўрука”. Зборнік аздобілі сваімі малюнкамі гурткоўцы-мастакі.

Наступнай прыступкаю была падрыхтоўка паэтычных і празаічных сачыненняў у “Астравецкую праўду”, “Раніцу” і іншыя газеты. Спасцігалі азы прафесіяў рэпарцёра, фотакарэспандэнта. Гэта ўсё дало свой плён. І адзін са сваіх “пладоў” творчасці – верш “Жывая кніга таямніц” – даслала на рэспубліканскі конкурс

“Бацькаўшчына”, за які атрымала дыплом II ступені. Дыпламамі першай ступені былі ўганараваныя Эдзіта Малицкая з Бабраўнікаў і Ліля Юркоўца за гістарычныя нарысы пра Варняны. Усе мы былі прэміраваныя бясплатнай пудэўкай у Балгарыю.

Поспеху дзяўчатаў папярэднічала цікавая творчая навукова-даследчыцкая дзейнасць па некалькіх тэмах і накірунках. Там было і вучэбнае гісторыі вёсак, дзе яны

які служыў на Байкануры. Назбіралася шмат чаго – гэта ўсё трэба было недзе ўтрымліваць. І якраз Адам Мальдзіс прапанаваў стварыць музей і распавёў такую цікавую гісторыю пра Астравеччыну, што, захоплены гэтай ідэяю, усім мірам узяліся за рэалізацыю ініцыятывы.

А памяшкання спецыяльнага не было, давялося размясціць увесь скарб у двух пакоях. Этнаграфічныя матэрыялы і рэчы хатняга побыту ў адным пакоі, а экспанаты

гісторыка-архітэктурны гурткі. Практычна ўвесь педагагічны актыву школы быў задзейнічаны ў працэсе рэалізацыі праграмы.

Удаліся цікавыя распрацоўкі і правядзенне маршрутаў турпаходаў, цыклы лекцыяў для малодшых школьнікаў, ўдзел у рэспубліканскім конкурсе “Блізкая гісторыя”, “Галасы гісторыі”, семінар па кнізе “Гродзеншчына ў легендах і паданнях”.

Алена Іванаўна Юркоўца: «Адзін з напрамкаў выхаваўчага працэсу “Этнашколы” – экалагічны. Матэрыял і база для рэалізацыі праграмы па гэтай тэме – вакол нас, далёка хадзіць не трэба, усё літаральна за парогам. Выйшаў – і дакрануўся да жывой натуральнай пляцоўкі вывучэння асяроддзя, дзе можна прааналізаваць і зразумець важнасць аховы кожнага звяна ланцужка экасістэмы, усвядоміць адказнасць за здароўе прыроды – расліннага, жывёльнага свету і ўсяго чалавецтва».

У рамках экалагічнага накірунку быў створаны гурток “Юны лесавод”. Дзеці займаліся пасадкай лесу, добраўпарадкаваннем мурашнікаў, бралі ўдзел у рэспубліканскім конкурсе “Наш чысты лес”, займаліся пашырэннем дэндэрыяў.

Гурток “Эколаг” кліча ў турыстычныя паходы і экскурсіі, дзе адбывалася знаёмства з помнікамі прыроды мясцовага і рэспубліканскага значэння. Па выніках даследаванняў вучні спрычыніліся да стварэння “Чырвонай кнігі” нашай мясцовасці.

Свае творчыя, мастацкія здольнасці праявілі дзеці ў афармленні фотавыставак, буклетаў на тэму “Прырода роднага краю”, “Памятныя мясціны Астравеччыны” і ў конкурсе “Гарадзеншчына вачыма маладых”.

У часе рэспубліканскай экспедыцыі “Наш край” нашы выхаванцы займаліся зборам паданняў, легендаў, казак, песень аб рэках, азёрах, дрэвах і г.д. Астравеччыны.

Што год 22 сакавіка ладзіцца свята птушка лаптаўка – рэспубліканскі фестываль “Дзень Зямлі”.

Фальклорна-этнаграфічная каманда “Варнянскія ластаўкі” на абласным этапе конкурсу “Саракі”, які праходзіў сёлета на базе Парэчанскай санаторнай школы, прадстаўляла птушку лаптаўку. Атрымалі там дыплом III ступені, каштоўныя падарункі ў выглядзе вялікай кнігі “Гродзеншчына”.

Не з пустымі рукамі нашы выхаванцы вярнуліся і з раённай даследчай канферэнцыі, прысвечанай біяэкалагічнаму маніторынгу малых рэк і азёраў. Антон Юркоўца, вучань тады 5 класа, быў уганараваны падарункам. Атрымалі ўхвалу і лепшыя адзнакі і іншыя ўдзельнікі».

Наталля ПАЎЛОВІЧ, г. Астравец (Заканчэнне будзе)

Этнашкола – школа патрыятызму

жылі самі, іх геаграфічнага станаўшчына (Варняны, Малі, Каменка, Кавалі, Ліпкі і інш.), вучэбнае біяграфіяў гістарычных асобаў роду Гаштольдаў, Адама Мальдзіса, Іосіфа Гашкевіча, Льва Дабжынскага.

Гутаркі са старажыламі, запіс іх успамінаў, складанне партрэтнай галерэі яе жыхароў, лепшых працаўнікоў у намінацыі “Яны былі першымі”. Тэма “Цяпло роднага краю” ўключала напісанне рэфератаў, замалёвак, звязаных з гісторыяй, прыродай канкрэтнага месца, вёскі».

Надзея Андрэеўна Боўша – настаўніца беларускай мовы і літаратуры: «Людзьмі, якія адкрылі для мяне планету пад назвай “Гісторыя”, былі настаўнікі Георгій Паўлавіч і Алена Іванаўна Зеленеўскія. Я вучылася ў іх. Вельмі хацелася дазнацца пра ўзнікненне вёскі Варняны, пра яе людзей. І мы з Людмілай Іванаўнай Кухарэвіч пачалі збіраць інфармацыю, рэчы. Яе раздзел музея – этнаграфічны. Адным з першых экспанатаў у ім з’явіўся старажытны рырэт – кросны, якім каля 150 гадоў. Яны яшчэ “памятаюць” рукі прабабулі сваякраві Людмілы Іванаўны – Антаніны Адамаўны. Знайшліся пралка, маялка, часалка лёну, калаўрот. Паралельна “хатцы” Людміла Іванаўна ў творчым аб’яднанні “Залаты ўзрост” вяла вечарыны, сустрэчы з удзелам людзей сталага ўзросту. У адным творчым памкненні бралі актыўны ўдзел вясковыя розных узростаў, прыходзілі сем’ямі: дзеці, бацькі, бабулі, спявалі народныя беларускія песні, дэманстравалі танцы маладосці прадзедаў, народныя гульні іх далёкага дзяцінства, расказвалі аб лёсе сваякоў, гісторыі сваёй сям’і».

Раздзел музея, у якім сабраныя матэрыялы, прысвечаныя гісторыі вёскі, выпускнікам школы і ветэранам вайны, вяла я. У нас з’явіліся старыя дакументы, дарэвалюцыйныя кнігі, звесткі па гісторыі калгаса і гісторыі Варнянскай школы. Па сабраных матэрыялах дзеці пісалі даследчыя працы, рэфераты, летапіс школы: пра выпускнікоў школы, напрыклад, пра Івана Станіслававіча Граблеўскага, які стаў каля вытокаў Гродзенскага тэлебачання, пра Леанарда Юльянавіча Тапуця,

гісторыі Варнянскай школы, пра ветэранаў вайны – у кабінце беларускай мовы і літаратуры. Але пад час рэканструкцыі школы на нейкі час складзіравалі ўсё ў памяшканні былой бібліятэкі. Але і там доўга не затрымаліся. Умовы вельмі дрэнныя для захавання з-за адсутнасці ацяплення, бо ніхто не выдзяляў сродкаў, таму завялася сырасць, цвіль, было холадна. І пасля рамонту таксама не знайшлося дастатковай плошчы для музея. Цяпер ён месціцца хоць і не ў вялікім, але ўтульным светлым пакоі на другім паверсе школы. Планаецца пашырэнне экспазіцыяў».

Удзельнікі праекта “Этнашкола” 2005–2010 гг.

Надзея Андрэеўна Субач: «Асаблівых праблемаў пры падрыхтоўцы, распрацоўцы праекта не было, бо, як вядома, ужо быў пэўны назапашаны багаж. Распрацоўка ўрокаў, пазашкольных мерапрыемстваў, дыдактычныя матэрыялы, сцэнарыі – усё гэта трэба было сістэматызаваць, размеркаваць, уключыць у тэматычныя распрацоўкі вучэбна-метадычных матэрыялаў. Найперш адбылося знаёмства органаў самакіравання школы і вучняў з мэтамі эксперыменту, этапамі, плануемымі вынікамі».

Творчая група настаўнікаў спланавала, арганізавала працу навукова-даследчыцкага таварыства інавацыі “Этнашкола” для вучняў 8–11 класаў, што дазволіла ў 2006 г. вучням наведваць факультатывы і курсы, распрацаваныя настаўнікамі ў наступныя 2007–2010-я гг. Энтузіязм і захопленасць гэтым праектам былі настолькі вялікімі, што былі створаны нават гімн і герб “Этнашколы”.

Багаты набытак папярэдніх гадоў стаў падмуркам распрацовак праекта “Этнашкола”. З гэтага падмурка выраслі экалагічны, этнагра-

Студэнтка БДУ Алесь Масейка: «Свае сачыненні гурткоўцы змяшчалі ў рукапіснай газеце “Жывіца”. Урэшце назбіралася столькі “пробаў пяр”, што наспела неабходнасць стварыць рукапісны паэтычны зборнік “Песні жаўрука”. Зборнік аздобілі сваімі малюнкамі гурткоўцы-мастакі»

Лебядзіная вернасць

Гарадок наш – Пружаны – невялікі, але ёсць у ім шмат цудоўных месцаў, да якіх быццам прырастаеш душой, міжволі становячыся іх палоннікам і паклоннікам. Вось і сёння мяне пацягнула паглядзець на водную гладзь гарадскога возера. Я люблю там сядзець на лавачцы ў гутой засені дрэваў і цешыцца спакоем і цішынёй.

Але сёння чамусьці не сядзіцца. З памяці выплыла падзея, якая пакінула ў сэрцы незабыўны след болю і захаплення – перад прыродай і чысцінёй вернасці велічных птушак лебедзяў, якія дружнай сям'ёю жылі на востраве ў цэнтры возера: ён, яна і некалькі зусім яшчэ маленькіх і нязграбных дзятак. Штодзень у вызначаны тэрмін дружная чародка прышывала да берага, не палохалася людзей – падбірала на вадзе кінутыя ёй кавалачкі хлеба.

У той ранак таксама ўсё было як заўсёды. Лебядзіная сям'я ціха і спакойна падплыла да берага. Гаспадар – самы вялікі і прыгожы лебедзь – плыў крыху збоку, быццам аберагаючы сям'ю ад неспадзяванай бяды.

І ён, як аказалася, меў рацыю: раптам да чародкі накіраваўся малады і, відаць, нахабны лебедзь, – пачаў клікаць лябёдачку, падплываючы ўсё бліжэй і бліжэй. Але ваяжак не даваў яму на-

блізіцца, не падпускаў. Малады, паспрабаваўшы падплыць то з аднаго боку, то з другога, раптам кінуўся ў бойку. Птушкі дзюбамі ўчапіліся адна ў адну, распластаўшы па вадзе крылы, біліся моцна і бязлітасна. Малады лебедзь быў, відаць, мацнейшым. Ён наступаў: біў саперніка, ірваў яго пух і пер'е. Але і той не здаваўся, мужна абараняў, не жадаючы аддаваць другому, сваю палавінку. Чародка маленькіх птушанятаў у роспачы ціснуліся да маці.

Па беразе бегалі і крычалі жанчыны, мужчыны назіралі за бойкай моўчкі, некаторыя пстрыкалі фотаапаратамі. Але калі ў вялікага, акрываўленага лебедзя сілы пачалі здаваць, калі ён аслабеў, і крылы яго абясілена абвіслі, адзін з мужчынаў не вытрымаў – кінуўся ў ваду, каб разняць, расцягнуць у розныя бакі птушак.

Мы моўчкі назіралі за ўсім з берага. Малады лебедзь, убачыўшы падмогу свайму саперніку, некалькі разоў працягла падаў голас і паплыў у бок Купліно. Паранены, але пераможаны, ваяжак перапаханай чарады павёў сваю сям'ю да вострава. На вадзе белаю прасціной паласкаўся пух.

Усе на беразе прыхілі, задумаліся. Кожны быццам заглянуў у сваю душу. Людзям бы павучыцца ў птушак такой любові і вернасці...

Сіла крыніцы

Ёсць на Пружаншчыне
крынічка,
Тут б'е вада праз камень сівы.
І чалавек, стаціўшыся
ў дарозе,
Сюдзі прыходзіць,
Каб набрацца сілы.
Пап'е вады, твар,
рукі абмывае,
Аздаўшыся ў думках
таямніцы,
Задумліва глядзіць
на кроплі-слёзкі,
Што так даўно бруаць
З святой крыніцы.
І хочацца малому і старому
З святой вадой
узяць жывінку,
Каб адступіліся
хваробы і няшчасці,
Каб гора адпусціла
на хвілінку.
Ніна ДЫДЫШКА

—Дзед, пагутарым як два мужчыны!
Ты запражы мне каня, а я табе трактар завяду!

Беларускія жарты

- Раней ты заўсёды зваў мяне сваёй царыцай, а цяпер?
- Во бачыш, як пажыў з табою, дык стаў рэспубліканцам.
- Тата, а ты можа і пісаць у цемры?
- Думаю, што змагу.
- Тады патушы святло і падпішы мой дзённік.

Праверым падвалы, зазірнем на гарышчы

З пачатку года ў падвалах жылых дамоў і адміністрацыйных будынкаў сталіся адбылося 48 пажараў. Больш за 8 разоў «чырвоны певень» даходзіў да памяшканняў, што размешчаны на гарышчах будынкаў. А такія пажары адны з самых небяспечных!

У падвалах і на гарышчах (у залежнасці ад планіроўкі будынка), як правіла, знаходзяцца асноўныя камунікацыі: разводкі электракабелю, трубы, цеплавузлы, вадамеры, парушэнне працы якіх можа прывесці да вогненнага здарэння. Акрамя таго, нягледзячы на забарону шмат хто захоўвае ў падвалах не толькі старыя, непрыдатныя для выкарыстання рэчы, але і вадкасці, што лёгка ўзгараюцца, фарбу. Да таго ж, каб зрабіць свае «ўладанні» больш утульнымі, гаспадары такіх памяшканняў самавольна праводзяць святло, карыстаюцца «пераноскамі», забываючыся на тое, што дрэнна ізаляваная праводка – міна заапазаванага дзеяння.

Дзяніс ПРАЦЬКО, начальнік ЦРАНС
г. Мінска

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 42

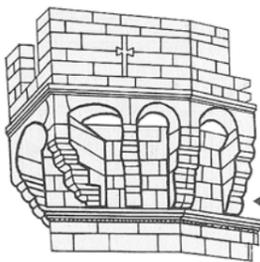
- Уздоўж: 1. Вавёрка. 4. Выдавец. 6. Вяз. 7. Вір. 8. Весніцы. 12. Вецер. 13. Выток. 14. Вусы. 15. Вада. 18. Восем. 19. Выкуп. 22. Валокны. 24. Век. 25. Ват. 26. Верасок. 27. Вашчына. Упоперак: 1. Вясковец. 2. Воля. 3. Вясна. 5. Воін. 9. Вокны. 10. Веласіпед. 11. Выкладчык. 16. Вывад. 17. Вопратка. 20. Вожаг. 21. Веер. 23. Вуды.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАШЫКУЛІ (франц. machicolis) – наважныя байніцы, размешчаныя ў верхняй частцы сцяны крапаснога збудавання (замка, вежы, абарончага храма). Выконваліся з дапамогаю цагляных ці мураваных невялікіх скрыжаванняў на прыступках выступах, існавалі і адкрыты тып без перакрыццяў зверху. Прызначаны для вядзення агню са стралковай зброі, кідання камяняў, ліцця вару, смалы. У X–XVI стст. пашыраныя ў абарончым дойлідстве Заходняй Еўропы, на землях Беларусі – у XVI–XVII стст. (цэрквы-крэпасці ў вёсках Мураванка Шчучынскага і Сынковічы Зэльвенскага р-наў). У XIX ст. як элемент архітэктурнага дэкару ўжываліся ў афармленні касцёлаў, сядзібных дамоў і інш.

Машыкулі: на малюнку (злева) і ў царкве-крэпасці (в. Мураванка Шчучынскага раёна)

МАШЫНСКІ (Moszynski) Казімір (05.03.1887, Варшава – 30.03.1959) – польскі і беларускі этнограф, фалькларыст, мовазнавец. Акадэмік Польскай АН (1938), прафесар Ягелонскага (1926–1935; 1945–1959) і Віленскага (1935–1940) універсітэтаў. Прэзідэнт Польскага народнага таварыства. Зацікавіўся Палессем пад уплывам Ч. Пяткевіча. У 1914 г. быў у экспедыцыі ў Мазырскім павеце, вывучаў матэрыяльную і духоўную культуру беларусаў. Паводле матэрыялаў экспедыцыі напісаныя артыкулы «Нататкі пра славянскую тапаграфічную і фізіяграфічную тэрміналогію, заснаваныя пераважна на беларуска-палескім матэрыяле» (1921), «Пра народную культуру паўднёва-сярэдняга Палесся», «Выпальванне цаліны», «Навагрудчы-

на ў этнаграфічных адносінах» (усе 1925 г.). Матэрыялы экспедыцыі ў абагульніў у манаграфіі «Усходняе Палессе. Этнаграфічныя матэрыялы...» (1928), дзе адлюстраваныя прырода краю, побыт, заняткі жыхароў, іх духоўная і грамадская культура (абрады, вераванні, звычаі, вуснапаэтычная творчасць). У 3-х кнігах капітальнай працы «Народная культура славян» (1929–1939, 2 выд. 1967–1968) спрабаваў абагульніць звесткі амаль з усяго славянскага рэгіёну, разглядаў беларускую культуру, фальклор нараўне з усёй агульнаславянскай культурай. У 1932 г. разам з Ф.М. Калэсам ездзіў у Цэнтральнае Палессе (цяпер Салігорскі і Лунінецкі р-ны), запісаў на фанограф выкананыя на розных інструментах мелодыі, песні; напісаў артыкул «Пра музыка-этнаграфічны даследаванні на Палессі ў 1932 г.» (1934). Беларускі матэрыял лёг у аснову публікацыяў «Беларускі «спор» і «спарыш»» (1929–

К. Машынскі (злева) з калегамі

1930), «Сучасны стан мелаграфіі карэннай Беларусі і Палесся» (1934), «Пра палескія песні» (засталася ў рукапісе). Аўтар працаў «Атлас народнай культуры Польшчы» (сш. 1–3, 1934–1936), «Чалавек. Уступ да агульнай этнаграфіі і этналогіі» (1958), «Пра спосабы даследавання матэрыяльнай культуры праславянаў» (1962).

